

8043
april 1843

57
V. 587
HR

QUINAM SUNT PRÆSENTIS ÆVI, CUM PRÆTER-
LAPSO ILLO COMPARATI, IN RELIGIONE ATQUE
VIRTUTE PROMOENDA PROGRESSUS,
AUT DEFECTUS & REGRESSUS?

DISQUISITIO THEOLOGICA,

QUAM

APPROB. MAX. VENER. FACULT. THEOL. ABOËNS.

PRAESIDE

Mag. JACOBO BONSDORFF,

*S. S. Theol. Doct. & Profesf. Publ. Director. Semin. Theolog.
Equite Imper. Ord. de S. Volodim. in IV:ta Classe,*

PUBLICO EXAMINI MODESTE OFFERT

ANDREAS JOHANNES WENNGREN,

Borealis,

In Audit. Philos. die IX Martii MDCCCXXV.

h. a. m. c.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIORUM.

Quinam sunt præsentis ævi, cum præterlapso illo comparati, in religione atque virtute promovenda progressus, aut defectus & regressus?

§. 1.

Iniquissimus in optimam vitæ humanæ constitutionem merito censerebatur, qui summum, quo feruntur mortales, ad felicitatis & perfectionis metam pertingendi nisum ævo abjudicare vellet cuicumque. Ut enim nemo mortalium ab Immortali rerum Statore frustra sibi concessam sensit unquam aut sentiet virium immensam varietatem, nec ullus sibi extortum penitus & suffocatum voluerit salutis propriæ, ex sui amore derivatum, stimulum; ita nec barbara adeo fuit unquam aut imis adeo depressa servitutis vitiorumque voraginibus gens, quæ felicitatem suam in universum atque ipsa humanitatis jura vel abdicaverit vel amiserit. Sed est in hac ipsa vite definienda & stabilienda augendaque ingens vitæ humanæ diversitas, ex diverso ingenii cultu, morumque habitu facile dimetienda. Etenim refert ipsum humanum genus imaginem vitæ ætatum, ex infantili sua ruditate morumque innocentia, multiplices per experientiæ gyros ad senectutis sensim properans maturitatem atque constantiam. Quod si vero nemo sanus anteactæ infantæ & rudioris ætatis revocare voluerit pericula, sed hilari cursu ad nova indies feratur salutis suæ experimenta, quis iniqua feret mente tenuia generis nostri incubula, longam post annorum seriem, cum melioribus commutata esse vitæ feliciter transigendæ subsidiis? quis nostris indignabundus felicia denegabit, infesta vero omnia queribundus portendet fata temporibus?

Aequa ergo pensitemus lance hodierni ævi cultum, cum præter ipsi illius habitu comparatum, nec quidquam in re tanti ponderis, partium studio aut aliis affectibus committamus, Divam tantum pro viribus & strictim quærentes veritatem, generisque nostri dignitatem & utilitatem.

§. 2.

Salutem humani generis universam ex morum non minus quam idearum pendere puritate, nulla eget demonstratione. Cogitemus igitur *Primum* in ipsa *idearum* forma hodierna, quot infelicia errorum portenta proscripserit sanior religionis institutio; quot inanes disceptationes, hypotheses, cavillationes filere in adytis sanctioris doctrinæ jusserit verior Sacrarum litterarum interpretatio; quotque præjudicatas opiniones ad veritatis trutinam examinandas ablegaverit & exterminaverit sanioris rationis & philosophiæ usus, Divam veritatem non amplius decretalium fulminante suffocatam videmus turbine, nec panicum amplius terrorem mentibus, ad cœlestia aspirantibus gaudia, incutiunt hierarchica atque armata hominum dictamina; Implicitam Christianæ fidei theoriam expedire, & pertinacissimas, quibuscum fere colluctata est religio universa, repugnantias si non funditus evertere, saltem compefcere docuit recens nata harmonia rationis & revelationis; pacem cum contrasentientibus colere rigidior ipsa cœpit dogmatum quorumvis tenacissima secta; nec verbis ludere aut invicem dilacerare in religiosa causa sustinent cordatiores, sanctissimis suis satis circumscripti & præmuniti limitibus. Progressibus scientiarum quarumcunque debetur hæc purior Divinas veritates tradendi methodus, quam pristinæ scholæ longe antecellere, nemo non fatebitur æquus rerum arbiter. Fuere quidem & sunt haud pauci integerrimi acutissimique viri, qui Indifferentismi ac Scepticismi, nullo non tempore grassantis, nostro tamen ævo latius adspargere adnisi sint maculam, quia, si vel maxime otiosas multas & odiosas jamjam proscripsum

iri videant lites & quæstiones, alias tamen maximi momenti res cernant summa ingenii tractari levitate; verum enimvero, ut evitari non omnino possunt quavis animorum & ingeniorum abusus, ita quoque ab ævi nostri continuis progressibus jure expectes, fore, ut sanctissima religio, quanto arctius cum ipsa experientia & animi natura conferatur, tanto etiam tutius invictissimis suis in posterum muniatur propugnaculis, jurgiorum vero, errorum & calumniarum fatis ampla suffocetur leges.

Longe autem feliciorum Diva religio sortita est successum per popularem institutionem, cujus consilium in eo maxime versatur, ut cum vita ipsa & experientia propius jungatur Divina hæc scientia. Quis tantam in plebe, quantam anteaetis retro seculis, offendit ignorantiam, superstitionem & errores? Quis tetram redire jubebit fascinandæ & hariolandæ artem; quis obfessiones dæmoniacas spectrorumque nugas stultissimas in scenam iterum reducet; verbo, quis accensam in plebe clariorem extinguere lucem audebit? Sunt quippe hæc semina verioris lucis cœlestibus in veritatibus, tum juvenilis institutionis ac educationis, tum etiam communis hominum sensus ope jamjam adeo in honestiorum non modo, verum etiam plebejorum circulo dispersa, ut extirpari non possint. Ceteras quoque scientias, cum religione nonnihil habentes commercii, quamquam nondum ad culmen suum evectas, ingenti tamen progressu publicam adauxisse felicitatem, certo certius statuitur. Philosophiam enim, quam de cœlo delatam laudabat Socrates, cum vita humana arctiori vinculo connexuit nostra ætas, atque a morosis sollicitius vindicavit impedimentis. Quid enim tantopere scholæ aut eruditorum orbi arcani instar relinquendum erat; quid ab experientia hominum vulgari removendum, nec ad vitam communem adcommo-
dandum? Utilissimas humano generi præcludere velle veritates, tanto minus in animum inducet sanus quisquam Philosophus, quo te-
stati-
stati-
stati-

stius sit, omnem de animi nostri, morum atque ingenii natura dislerendi rationem omnium spectare salutem, & ad omnium revocari sensum. Hanc laudem concedamus fas est nostro tempore, subtilissimas si exceperis ac parum frugiferas nonnullorum disceptationes, practicam sensuique communi familiarem nostratibus propinatam esse philosophandi methodum, nec cogitandi libertatem per violentas quasdam præreptam esse aut unquam præreptum iri turbas. Meliora jam sentit, cogitat, judicat plebs, laudabili discendi aviditate ac auribus velut arrectis sapientiorum urgens commercia. Insigni quoque successu effloruit, felicissimoque religionis connubio confirmata est publica civitatem administrandi peritia, quæ dudum intra Principum distenta cancellos, civium raro occupaverat animos, raro civitati libertatem concessit sentiendi, apertiusve sua proferendi vota, jam vero in omnem publicæ felicitatis campum lætius egressa, insuperabile eidem contra tyrannidis omne genus spondet propugnaculum. Neque leves sunt progressus, quos tam ad tuendam vitæ atque bonorum securitatem, quam morum externorum cultum promovendum explicatior fecerit *jurium* doctrina, quamquam disimulandum non sit, justo vatiorem legum ambitum ad novas commovendas lites haud raro contulisse, certumque maneat, mores ut plurimum legum antevertere sapientiam ac multitudinem, hanc vero e morum enasci vagabunda indole. "Inventa enim lege, ait *Tacitus*, invenitur fraus, & emendare quam peccare posterior." Hanc tamen sedulam legis circumspectionem male dixeris morum minari ruinam, cum potius pro indies crescente cultu & luxu civilis intersit prudentiæ cavere, ne sanctissima violentur humanitatis, religionis & societatis jura. Dabimus hoc Legumlatoribus cultioris ævi explendum nobile officium, dabimus venturis temporibus, abusus tollere atque defectus, quibus jura civium nonnihil turbata cernuntur, nec spem licebit deserere, socialis vitæ corruptionem religionis olim & legum sacramento, si non penitus tollendam fore, saltem coercendam.

§. 3.

Morum porro quis sit hodierni ævi, cum proxime præterlapso comparati, habitus, longe difficilior est judicatu. Grascatur ex una parte ingens animorum levitas, non modo in rebus ad religionem spectantibus, verum etiam in domestico hujus vitæ usu; Exarsit libido omnia ex suo fingendi ingenio & ad suum vertendi commodum; voluptas & intemperantia sola dominari visa. Sed ex altera haud obscurum erit observare parte, libertatem, amorem in patriam, justitiam, beneficentiam, veritatis studium, si non ultra majorum nostrorum limites sese extendisse, attamen haud interrupto invaluisse & increvisse studio, quare nec decet veritatis studiosum, grata hæc cultioris orbis specimina alta premere caligine.

Libertatem, nobilem hanc, quacum nati & educati sumus, nec religioni neque civitati noxiam, facultatem, primam constituimus virtutum omnium, non quidem a majorum plane abhorrentem ævo, sed periculosam illis temporibus, raram ac miseram. Atque ut hierarchicam dominationem non commemoremus, quis sine metu quodam Religionis sanctissimæ invisere adyta, quis liberum conscientie tenere usum, quis mentem a præjudiciis purgare, diversaque in accidentalibus sentire sine periculo potuit? Vibrabant hinc superstitionis arma, fulminabat illinc orthodoxæ aut catholicæ sententiæ violenta defensio. Metum inter & continua calumniarum, proscriptionum flagella, quis Divam veritatem libere amplexaretur, aut ad nitorem restitueret suum? Spiritum vero libere jam ducere videmus cultiorem orbem, non modo in hujus vitæ, sed etiam futuræ prospicienda salute, eximiosque varios secum tulit hæc ipsa conscientie libertas fructus, nominatim moderationem & tolerantiam, quæ, tantum abest ut religionem evertat verissimam, ut potius eandem stabiliat atque e figmentis repurgare valeat. Inimicum non amplius resonat in mutua hominum consortione hæretici nomen; non odio proscinditur alterius fama, nec jus arripiunt mortales Divinam inhumaniter vindicandi gloriam.

In

In ipsa plebe quid valeat liberum conscientiae dictamen, ad mutuas sedandas commotiones, pacandamque hanc vitam, læta dudum evicit experientia. Obmutuere enim inanes multorum in plebis simpliciorum cogitandi & vivendi rationem clamores, quasi rectum fidei non incederet tramitem rudior hæc hominum pars; fanatica piarum mentium deliria non denuo excitant aut vexant rigidiores confessionum normæ, sed veritatis ad metam tranquillo properare sinunt cursu. Experientur hujus vitæ delicias cives, in ipso dissentientium gremio, neque his jura invidentur societatis civilis, quandoquidem eodem utuntur Divino patrocínio.

Amorem quoque in Patriam, cellissimum hunc ad grandia quævis facinora ferentem stimulum, utpote ex ipsa libertate enatum, indies cepisse nostris temporibus alimenta, quis refragabitur? Haud obscura enim ejus sunt vestigia, non modo in principum, nonnullos si exceperis, rempublicam administrandi prudentia, verum etiam civium saniori felicitatem promovendi studio, conspicienda. Ultimum simulac ducere spiritum tyrannidis omne genus videatur, in scenam prodeant civium virtutum decora necesse est, nec amplius abjecta adeo quis mente patriæ salutem gloriamve libidini aut ambitioni temere atque impune consecrabit. Tristia quidem fuere, immo horrenda generis humani spectacula recentissima, quibus ad fanaticum usque furorem laudabilis hæc virtus ruere visa; verum hæc est animi communis indoles, ut quodcumque nervos intendat suos, limitibus non æque contineatur, sed procellæ instar erumpat, obicesque frangat omnes, donec pacem sibi metipsum conciliaverit. Fervente enim in patriam amore, fervent omnium studia, fervet indignatio, ira, vindicta, donec nemo supersit, qui inimica struere publicæ saluti possit consilia. At vero qui seculi nostri res gestas attentius consideraverit, summo cum stupore heroas admirabitur, quales rara tulit ætas antea, heroas extrema adeuntis pericula, dulceque illud:

illud: *pro patria mori*, spirantes. Atque ut post tempestatem furentem serenior inclarescit dies, ita pacem bello parere invictus amor in patriam solus valet. — Longe vero salubriora & in publicam felicitatem tendentia sunt pacifica quævis instituta, tanto illa lucidiora, quo latius per omnia vitæ genera extendantur, quæ ut recenseantur, longum fatis foret. Huic enim scaturigini, huic amori in patriam, humanum genus accepta refert omnia felicioris vitæ instrumenta; huic artium, scientiarum, commerciorum atque quæstum florem, huic tranquillitatem publicam gloriamque in ipsis tristioribus fatis refert civitas, atque ex hoc fundamento jura omnium gentium, tantopere quidem concussa, tandem tamen explicabuntur.

Nostris quoque temporibus laudi est tribuendum, quod *humanitatem, justitiam, beneficentiam*, ceteraque officia ex æqualitatis agnito principio oriunda, majoris fortassis, saltem ejusdem ac antea, æstiment mortales pretii atque observent. Loquuntur id innumera ad miseros sublevandos instituta collectaque salaria, liberaliter extructa ædificia, morbosis omnis generis curandis, pauperibus alendis, frivolisque subjugandis attemperata; immo quoque id loquitur uberrimus ad vitam sustentandam spectans apparatus, quo crescens indies civium numerus a mendicandi dira necessitate ad honesta quævis revocatur negotia. Fortiori vinculo legis justitiam omnem esse munitam, nec temere aliorum in jura involandi subministrari malevolis materiem, aut frivolam tantam in ipsa sanctione pœnarum grassari licentiam ac antea videbis. Cavit enim omnis legum prudentia, ne pro arbitrio jus, aut contra æquitatem pœna statuatur; immo ipsa pœna non amplius inhumanitatis aut crudelitatis tantum secumfert, ut potius ad corrigendos scelestos componi & mitigari cernatur, quod quin morum emendationi cedat, dubitari vix potest. Pristina vero tempora si attenda recolere voluerimus memoria, asperitatem, injurias ac offensiones potentiorum in inermes ignobilesque impune
sæpius

sæpius excitari hincque rariores quidem causas forenses ac jurgia, sed multo frequentiore fuisse oppressionem ac calamitatem plebis reperire licet. Quæ fuerit fervorum fors condolenda & misera, conspicitur adhuc in regionibus bene multis parum exultis. Nihil audere, ne spiritum quidem libere ducere patiebatur quivis insolentior, ex grandiori scilicet oriundus profapia. Dominandi libido pleraque possidebat nec non devorabat laboriosæ multitudinis stipendia, atque ad miseram frugalitatem, inopiamque condemnabat integram ferme gentem magnatum effusior vivendi ratio; immo serviles in humeros graviora quævis devolvebat onera, spreto humanitatis jure.

Domesticam vero quod spectat vitam, nonnihil conjugalem amicitiam vexaverat durior maritorum ex religione falso prætensa auctoritas; educationem fere omnem aut ad mavortios aut litteratos ludos restrinxit vana opinio, amicitiamque una cum ceteris bene multis virtutibus ex mechanismo plus, quam libertate ingenua, dimetiebatur istius seculi genius. Neque tamen splendida amabiliaque hæc nomina virtutum, modestiam ipsam, industriam, moderationem, fidelitatem ita nostris inclaruise dixeris temporibus, ut palmam antea actis illis præripuisse videantur. Certum enim est, nos dudum vera nomina multarum virtutum amisisse, multoque rariores esse nostro ævo decora, quæ familiaria quondam fuerunt inter majores.

§. 4.

Igitur nec reticendi sunt immensi, quibus in summa constituenda felicitate laboramus, defectus, quorum alii intellectum, alii iterum morum attingunt formam. Ad Illos quod attinet, ex summa adminiculorum varietate & scientiarum incrementis enatum esse videtur eruditionis quoddam genus defultorium, quod insolentius in rebus, non modo humanis, verum etiam Divinis grassari, in superficie ut plurimum hæ-

rere,

rere, ægre vero ad medullam ipsam penetrare amat; unde magnam noxam in Religionis ipsius & Scientiarum campum illatam esse, manifestum est. Utrum vero hæc vagabunda cogitandi ratio, & qui hinc apud nonnullos ortus est contemptus Religionis Christianæ, pravusque libertinismus, fataliora nunc, quam antea, inflixerit civitati vulnera, an religionis ipsius propugnatoribus suppeditaverit ansam, ad pristinum suum atque nativum decus nobilissimam hanc restituendi doctrinam & religiositatem, jure ambigitur. Quamquam enim quod ex una parte deplorandum videbatur, ex altera mox reparatum sit, nec omnia molimina contra religionem adeo infesta sint censenda, ut lucrum inde capere ipsa nequeat religio; interim tamen fatendum est, parciores ex ingenti Philosophantium de religione turba, eruditionis pariter atque moderationis & constantiæ laudem attigisse, infinitam multis exarsisse fingendi & audendi licentiam, eamque ob causam studium, amorem & venerationem Sacrarum litterarum haud leviter refrixisse; unde nec mirum, si politiori in hominum circulo nonnihil evilesceret sensus Numinis cultusque religiosus & publicus & privatus, qui quondam tamen longe majori cum devotione, hominumque cujuscunque status frequentia celebrabatur. Esto enim, mechanicum nonnunquam hunc fuisse religionis actum apud majores nostros, eundemque adhucdum in ipsa plebe rudiori parum ultra externos interdum ascendere ritus; varia tamen & benigna ejus fuit vis ad omnes conformandos in vita sociali mores, nec sperare unquam convenit, moratoris vitæ proditurum esse habitum, quamdiu religiosa devotio flocci habeatur aut prorsus supprimatur. Hunc vero contemptum ac indifferentissimum religionis, tam theoreticum, quam practicum, fecundissimam quoque fuisse vitiorum matrem, merito pronuntiamus, genium hodierni ævi non minimis oppressi defectibus, a morum quippe parte, propius jam, sed breviter, consideraturi.

B

Quid

§. 5.

Quid vero in hac *morum* depravatione primum sit, quid ultimum, haud facile dixeris. Historia quidem testatur, homines, quamdiu in vitæ summa vixerint fragilitate, multum semper infirmitatis passos, nec unquam immunes plane a vitiorum fuisse tæbe, atque propterea in ipsa hac *morum* imperfectione haud multum intercedere discriminis inter diversas gentium ætates; id tamen nostro præsertim, præ anteaetis, tribuamus ævo, quod omnes fere exhauferit sensibilis voluptatis fontes, opesque & affluentiam bonorum ad incredibilem sensuum externorum restringendam retulerit sitim; quod luxum, intemperantiam, lasciviam, cetera, ad summum ferme fastigium evexerit, suæque levitati pleraque religionis & honestatis consecraverit dictamina. Est hic seculi nostri quasi familiaris at fatalis & ignobilis genius, hæc politioris quoque orbis deturpata facies, quam si cum severioribus castioribusque majorum comparaverimus moribus, multo infra dignitatem humanam, quin immo possibilitatem fuisse detrusam, judicabimus. Quis effrenatam illam libidinem, omnia ambitiosius petendi, corradendi & consumendi; quis pertinacissimum egoismum, aliorum juri- bus insolenter inhiantem, & a juvenili jam ætate animos hominum perperam occupantem; quis immodicum rerum omnium usum & luxum, gulæ & ventri omnia consecrantem; quis illicitos amores pudori naturali reclamantes, hincque propullulantem infelicissimam contagionem & pestem veneream, innumeraque ex his omnibus turbidissimis rivulis derivata & generi nostro imminencia mala recensabit, aut cum anteaetis conferet seculis, similia quæsiturus portentorum exempla; In confesso enim est, majores nostros tanta temperantiæ, castitatis, pietatis & fidelitatis floruisse laude, ut vel nomen libidinosæ artis & fraudis horrerent, vitarent, castigarentque. — Jucundum quoque fuit cernere, hymenæum sanum non tantis quondam obnoxium divortiis discordiisque fuisse, quibus licentior
nostra

nostra patuit ætas; siquidem intemperans sensuum vis non potest non pestiferum societati & conjugali & civili minari cladem, quum contra bene sit perspectum & comprobatum, nullis aliis artibus, quam puritate morum, sustulciri atque firmari civitatem universam.

§. 6.

Sed in his & aliis defectibus abusibusque exponendis, non est diutius immorandum. Ex iis enim, quæ breviter allata sunt, meridiana luce clarius patere arbitramur, cultum orbis Europæi hodiernum variis quidem inclaruissis & promotum fuisse scientiis, variisque virtutum characteribus, veritatis studio, libertate, amore in patriam, justitia, beneficentia & humanitate; easque omnes longe altiores jam egisse radices, atque in vulgus emanasse quam antea; popularem porro institutionem & cogitandi universam methodum, aheneum quasi esse murum contra ingruentem quamcunque litterarum & civilis vitæ barbariem, aut despotismum; idque tanto certius quoque speramus, quanto testatius sit, humani generis has fuisse semper vices, ut exoriente Religionis & Scientiarum luce, non modo ex ignorantia & superstitionis fœdissima caligine sensim liberaretur, verum etiam ex morum asperitate & inhumanitate, qua servilis omnis opprimitur gens, caput suum extollere valeret. Doctrina enim salutaris, e schola & eruditorum circulo ad universam plebis institutionem laudabili nostratum ope progrediens, uberrimos secum tulit atque in posterum proferet ad moratiorem vitæ habitum fructus. Horrenda saltem varia conticuere vitia flagitiaque, jubente ita religione & lege; in iis vero, quæ hodiernum cultum infecuta sunt, malis, ea fortassis erit olim fatorum vicissitudo, ut ex ipsis tristissimis eventibus, postquam defuerint vitia, viresque evanuerint sensuales, medicamen exoriat quoddam morumque castiorum incitamentum; siquidem malorum experientia haud raro virtutis fuit felicissima mater. Quemadmodum enim

enim horrendam post tempestatem fluxumque maris, innumeros inter scopulos sævientis atque ruinam minantis, placidior navigantibus demum adspirare cernitur aura, pariter atque dirisimas post morborum, quibuscum conflictandum fuerat, vexationes, restitutam nemo non sibi gratulabitur sanitatem; ita quoque sinceritatem virtutis nobilissimæ, multis ex afflictionum atque adversitatum, multis illecebrarum sensualis naturæ frustratis tentaminibus, periculis, tædiis, tandem efflorescentem videbis. Multa delet dies, multa docebit, emendabit maturior ætas; quin etiam multa dabit socialis vita virtutum adjumenta. Cur enim anxii mentem exagitemus nostram curis aut querimoniis? — Venturo scilicet tempori, Numinisque Supremi sapientissimæ providentiæ hoc dabimus celsissimum peragendum negotium atque solatium.